

VALÈNCIA: ORIGEN DE LA INDÚSTRIA SEDERA AMERICANA

És sabut que la conquesta de Mèxic (llavors anomenat Nova Espanya) per Ferran Cortès (a) Hernán Cortés va quedar consolidada el 1521.

Doncs bé, ja a l'any 1541, només 20 anys més tard, s'hi produïen a Nova Espanya 150.000 lliures de seda amb la que es manufacturaven velluts i tafetans (1).

Descriu l'Inca Garcilaso la impressió que els sobrevivents de l'expedició de l'Hernando de Soto varen rebre al arribar a la Nova Espanya i contemplar les gran extensions de morera que allí s'hi cultivaven (2), necessaris per alimentar els cucs que calien per a fer tota aquesta producció.

D'on va sortir, amb tant poc de temps, una indústria sedera tan potent, capaç de produir tanta quantitat de seda, capaç de produir tafetans i vellut ?

La història oficial ens diu que el primer Bisbe de Mèxic, el franciscà Fra Juan de Zumárraga va ser qui va promoure el cultiu de la seda a Mèxic sol·licitant (suposem que al Rei Carles I) “ *l'enviament d'alguns moriscos casats, de Granada, a fi de que instruïssin als indígenes [en el cultiu i en l'art de la seda]*” (3).

Sobre aquesta mena d'arribada de la indústria sedera a Mèxic no n'hem pogut trobar més detalls.

Anal·litarem aquesta afirmació, i decidirem si és versemblant i, en cas negatiu, cercarem una explicació lògica.

D'entrada és un reconeixement implícit de que l'únic lloc del Regne de Castella pels voltants dels 1520 on hi havia una producció sedera amb certa solidesa era la que detentaven els moriscos de l'antic Regne de Granada.

Va ser uns anys després que el Bisbe Zumárraga va pendre possessió del seu càrrec a finals del 1528 quan va fer dur una quantitat massiva d'artesans espanyols a Mèxic, concretament el 1534. Això faria molt poc creïble la gran producció que ja hi havia el 1541 puix reduiria el període de realització de la indústria sedera i vellutera a només set anys escassos. Només cal calcular el temps que es pot necessitar per a que els arbres creixin i es reproduïxin en quantitat suficient per a produir tal quantitat de seda. A menys que, per alguna raó desconeguda, la suposada arribada dels esmentats moriscos fos anterior, però, tal i com hem explicat, no se'n sap res d'això.

Tampoc consta la presència de musulmans a les Índies en aquells anys, com no fos algun esclau domèstic d'algun noble que hi anés. És molt important recordar que la justificació moral de la conquesta i el sotmetiment dels indígenes a treballar pels

colonitzadors en condicions servils va ser l'evangelització d'aquests, la cristianització d'aquelles terres, la propagació de la Fe Catòlica.

Hagués sigut molt perillós posar moriscos en contacte amb indígenes recentment batejats com a molt feia uns 8 anys, i moltes vegades de forma forçada podrien complicar, i molt, els esforços evangelitzadors, la coartada de la conquesta. I això, per la mentalitat del moment i de la situació, era prioritari no posar ni un pèl en perill l'obra predicadora a la que s'hi dedicaven molts esforços. Amés, és molt poc creïble que fos un clergue com el mateix Bisbe a qui se li acudís una idea tan temerària.

A més, qui els va contractar ? Els indígenes no podien gaudir de propietats importants, i menys encara d'unitats de producció. És clar que alguns colonitzadors espanyols, amos de moltes terres després de la conquesta, cerquessin la manera de treure'n rendiment econòmic.

Però si eren extremerys, andalusos i castellans, i el Bisbe Zumàrraga basc, com se'ls va ocórrer de produir seda, que llavors era, excepte pels moriscos granadins, una activitat podríem dir que inexistent al Regne de Castella ?

Per aquells temps l'activitat econòmica més potent, la que els habitants del Regne de Castella coneixien i dominaven era l'agricultura i ramaderia extensives, oví especialment, amb les seves indústries relacionades. No s'entén, per tant, la seva immediata fixació en la indústria sedera, que ni coneixien ni dominaven, i necessitaven moriscos (quin horror !) per a tirar-la endavant.

Tot plegat és d'una inconsistència i d'una inversemblança molt grans.

Però, a la Nova Espanya del 1541, la producció de seda existia, i la de tafetans, i sobretot la de vellut. Això és un fet inqüestionable.

Com s'explica tot això ?

La resposta cal mirar-la cap a la Península i cercar-hi el lloc on hi havia una indústria sedera forta, consolidada, i que a més dominés la tecnologia de producció del tafetà, i sobretot la del vellut, teixint de moda al final del segle XV i en aquelles primeres dècades del segle XVI.

L'únic lloc on es complien aquestes condicions eren la ciutat i el Regne de València.

Allí hi havia, centrada a la ciutat de València (i a altres del Regne com Xàtiva o Oriola) una forta producció sedera i vellutera a principis del segle XV.

Els anys 1430-1450 va tenir lloc una forta emigració de genovesos a València, molts d'ells mestres velluters i/o empresaris del vellut (4). Malgrat haber-hi ja una forta producció de seda, que ja venis de l'època musulmana, a l'any 1440 no hi havia

velluters a València, ni a la ciutat ni en tot el Regne (5). Era aquesta una tecnologia italiana que els genovesos varen exportar a casa nostra.

A l'època dels Reis Catòlics València era la capital inqüestionable de la sederia espanyola. El viatger alemany Jerònim Munster que va visitar València pels anys 1494-5 ja ens diu: “ *Vàrem veure a València innumbrables tallers on treballen la seda* ”(6).

La morera era un cultiu extensíssim pel Regne de València en aquells anys, especialment a prop de les zones urbanes on s'ubicava la indústria. Era un arbre protegit per la Llei. No només l'arbre en si mateix, sinó també les seves branques i les seves fulles. A tall d'exemple, a Castelló de la Plana, el 1458 s'emet el següent edicte: “ *que negun hom stran ni privat no gos ne presumisqua tallar ni arranquar moreres negenes del terme de la dita vila...no gos ne presumisqua collir de la fulla de les moreres del dit terme* ”, i sancions econòmiques importants si es colien fulles clandestinament, 10 sous si era de dia, 20 si era de nit (7).

Els genovesos havien aportat no sols la tecnologia de producció de vellut, sinó també unes noves estructures empresarials, especialitzada i de més amples mires (8) que intentava defugir del patriarcalisme gremial mestre-aprenent medieval cap a una relació empresari-assalariat més propera al capitalisme modern (9).

Dintre dels manufacturadors de seda, o seders, es va consolidar el gremi dels velluters, creat el 1479. Va ser ben aviat el gremi més ric i més nombrós de la ciutat de València i és de suposar que de tot el Regne.

Financiat pels seders, velluters en la seva gran majoria, i pel consell General, el Jurat i el Síndic de la Ciutat, es va adquirir l'edifici on es va situar la Llotja de la Seda, el 1482.

A continuació, entre 1483 i 1498 es va construir la Llotja de Mercaders i Consolat de Mar, anant una bona part del seu cost a càrrec dels velluters de la ciutat de València (10).

Aquest auge va atreure nombrosos immigrants, no tant sols els esmentats genovesos, també va atreure gent dels altres Regnes de la Corona d'Aragó i sobretot nombrosíssim castellans.

Però aquests castellans, com els altres immigrants exceptuant-ne els genovesos, no coneixien l'ofici de velluter. Venien com a obrers o com aprenents. Havien d'aprendre l'ofici a València: no venien apresos de Castella (11). Això vol dir que no hi havia indústria vellutera per aquells anys a Castella.

Així veiem que dels 562 immigrants italians relacionats amb la indústria sedera valenciana entre 1450 i 1525, 531 eren velluters, o sia, el 94'5% (12). Igualment, de 410 immigrants procedents de Catalunya, Aragó, França, i sobretot, com hem dit, Castella, de 410 n'eren velluters 378, o sia, el 92'2% (13).

En aquest període, sobre una població estimada d'uns 70.000 habitants, hi havia a la ciutat més de 2.500 artesans de la seda, dels que uns 2.000 eren velluters, i més del 40% estrangers immigrants al Regne de València, i, en la seva gran majoria, com hem vist, eren velluters (14).

Tot són indicadors claríssims de que, dintre de la potent indústria sedera valenciana, els velluters n'eren la part més pròspera, amb fortes necessitats de mà d'obra i amb una gran expansió en aquells anys.

Consten, pels voltants del 1500, massives exportacions de teixits de seda cap a Caastella (15) i molts castellans s'instal·len a València per a fer tractes de compra i de comercialització dels teixits valencians a Castella, amb un gran increment el 1512 i un altre el 1520. Hi ha constància d'acords d'exclusiva el 1493, 1495 i 1497 (16).

Insistim en que la conclusió que se'n desprèn de tot això és que la indústria sedera del Regne de Castella, especialment la vellutera, no existia i, si és que existia, era molt minsa.

Com era de minsa la indústria sedera de Granada, tota ella duta per moriscos. No se sap que produïssin vellut, i si en produïen, no n'exportaven. Granada només exportava fil, i potser alguns teixits. A València només hi aportava matèria prima (17).

Això fa encara més inversemblant que, al marge de les raons exposades més amunt, fossin els granadins els iniciadors de la potent indústria sedera i vellutera de la Nova Espanya.

Continuem. El Regne de València, malgrat la prosperitat econòmica que li donava el comerç, la indústria de la seda, la indústria del sucre i altres sectors de la seva economia, no deixava de sofrir unes fortes tensions de tipus polític i social, amb algunes fams periòdiques agreujades per una forta corrupció (18). Per acabar-ho de complicar, cap a finals de la dècada del 1510 hi havia una inflació en el nombre de persones que treballaven en el gremi dels velluters, tant de mestres com d'oficials i aprenents. Hi havia a més una massa de mestres velluters que no tenien recursos, i el 57'8% dels mestres velluters no tenien oficial (19).

Aquestes tensions varen culminar en l'anomenada Guerra de les Germanies, de dos anys de duració, del 1520 al 1522, una guerra civil que va suposar un fort trasbals pel país.

No entrarem a estudiar ni les causes ni el desenvolupament d'aquesta guerra, que va acabar amb la derrota dels agermanats. Només ens fixarem en les conseqüències econòmiques i socials del conflicte.

No sols va haver-hi el drama humà dels morts i dels ferits. La guerra va costar uns 2.500.000 de sous (20), xifra enorme que es va recuperar en gran part a base de

represàlies, multes i confiscacions arbitràries sobre els vençuts, que varen haver de fer front, després de dos anys de guerra, a aquesta imposició dels vencedors (21).

Ciutats com Oriola varen ser totalment saquejades. El saqueig que va seguir a la derrota militar de la ciutat va durar un mes, del 30 d'agost al 29 de setembre de 1521. Així ho explica en Ricardo García Cárcel: “ *El saqueig d'Oriola va ser espantós, destacant en aquest sentit les tropes del marquès de Vélez, que s'endugueren de la ciutat 700 carros d'or, apart de la roba i altres objectes* ” (22). Recordem que Oriola era un gran centre seder i velluter, i aquesta descripció indica no sols el trasbals econòmic de la guerra al Regne de València, indica també l'alt nivell econòmic i la riquesa que hi havia al país. Altres ciutats com Gandia també varen ser saquejades.

La repressió després de la guerra va acabar d'ensorrar el que havia quedat d'empeus, tant pels pagaments esmentats, per la dificultat de reempendre una activitat econòmica amb normalitat i els nombrosos morts, executats o exiliats en la guerra i en els anys immediatament posteriors.

La indústria vellutera va quedar especialment afectada per tots aquests trasbalsos i no es va refer del tot fins al segle XVIII. Si en seria de fort el ram de la seda que, durant el segle XVI va poder ser gravada varies vegades amb fortes taxes per a pagar les despeses de la defensa de les costes valencianes contra els atacs dels pirates africans (23).

De 1.200 telers velluters existents a València el 1519, abans de les Germanies, es va passar a 400 després de la guerra, “ *fruit de fugues i de morts* ” segons explica en Germà Navarro Espinach (24), que varen provocar un gran declivi en la indústria vellutera. On varen anar aquests 800 telers ?

Tot i que varen haver-hi molts perdons, aquests tenien una llarga llista d'excloïts, i només varen poder-se'n beneficiar a la ciutat de València i la seva Horta, no a la resta del Regne (25). O sia, excloïa a Xàtiva, Oriola, Alzira, etc, grans focus de resistència agermanada i grans productors de seda (26).

Dels esmentats 2.500.000 sous esmentats, se'n estima que les arbitrietats dels vencedors varen recaptar-ne uns 2.000.000 sobre els vençuts, dels que uns 700.000 varen recaure sobre la ciutat de València (26).

Consta igualment que molts agermanats, al veure que les Germanies perdien la guerra, varen vendre (o malvendre) tot el que tenien i varen fugir (28), però a on ?

Després de les Germanies va haver-hi una forta sotragada demogràfica. Les estimacions fetes calculen uns 12.000 morts i centenars de desapareguts (29). Hi havia, per exemple, 392 condemnats “*en absència*”, o sigui fugitius de qui les autoritats no en sabien res (30), a qui de bon segur acompanyaven molts més que es temien ser represaliats o senzillament havien anat a cercar altres verals més favorables. I entre aquest fugitius i desapareguts gran quantitat de velluters, el grup socioeconòmic més potent de les

Germanies. Vicent Peris, el gran líder agermanat (natural de Segorb), era velluter. I el velluter Jeroni Castelló va intentar el 1523 un rebrot revolucionari (31).

Les conseqüències de la guerra i la sobtada aparició d'una forta competència a Toledo i a les Índies havien arruïnat la indústria vellutera valenciana.

Malgrat tot, l'emigració castellana va continuar després de la Guerra de les Germanies, i la segona dècada del segle XVI va resultar el de més gran immigració castellana a València, arribant al màxim el nombre d'obers com el d'aprenents nouvinguts (que no de mestres, que no n'hi havien). Alhora també va arribar al màxim el nombre d'exàmens per a mestre (32).

I d'altra banda, d'on va sortir amb tanta força la indústria vellutera de Toledo ? I la de Nova Espanya ?

La de Toledo es podria explicar tant pel retorn a la pàtria d'emigrants castellans formats mestres velluters a València. No sembla, però, suficient sense el concurs directe de velluters valencians, amb la seva experiència professional i empresarial així com dels capitals necessaris per a engegar una producció com fou aquella.

On coincideix clarament amb el temps i hi ha una clara causa-efecte amb la Guerra de les Germanies, és l'arrencada de la potent indústria sedera, i sobretot vellutera, a la Nova Espanya dels 1520.

A més dels velluters arruïnats per la guerra, hi havia tots aquells nombrosos mestres velluters sense oficial que ja abans de la guerra no tenien massa futur. Per a tot ells la colonització de Nova Espanya va ser una gran oportunitat que no varen desaproveitar amb l'aportació de recursos humans, capitals, tecnologia i maquinària.

El 1522 consta al regne de València nombrosos velluters absents, ja fossin fugats o simplement desapareguts. On varen anar les persones, les màquines i els capitals que es varen poder salvar de la potentíssima indústria sedera i vellutera valenciana ? És mera casualitat que desapareguin al mateix temps a València i apareguin a Nova Espanya (i a Toledo) ?

I si no venien de València, d'on podien venir ?

Perquè a part de les esmentades raons que ja fan prou inversemblant el presumpte origen morisc de la indústria sedera de la Nova Espanya, hi ha una altra evidència.

Els moriscos preferien, per a alimentar els cucs de seda, les fulles de l'arbre que en castellà s'anomena "**moral**" i en català "*morera de móres*", "*morera vera*" o "*morera negra*", i de nom científic *Morus nigra*, segons el Diccionari Alcover-Moll. Creien ells, o almenys així els funcionava per la raça de cucs que cultivaven, que les fulles d'aquest arbre donaven una seda de millor qualitat. Els valencians, en canvi, preferien l'arbre anomenat en castellà "**morera**" que en català és, segons el Diccionari Alcover-Moll, la

“*morera blanca*” o “*morera de seda*” o “*morera de cucs*”, nom científic *Morus alba* puix percevien ells, en canvi, que ra aquest l’arbre idoni per a alimentar els cucs de seda.

Segons explica l’Albert Masó, membre del Departament d’Ecologia de la Universitat de Barcelona “ *en 1522, l’Hernán Cortés, el conqueridor de Mèxic, va nomenar uns funcionaris especials per a plantar arbres de morera blanca en el Nou Món i poder iniciar-hi el cultiu de la papallona de seda* ” (32b). Això entra en contradicció amb la versió oficial de la intervenció directa, i més tardana, del Bisbe Zumárraga, ja que en Ferran Cortès, si ja tenia intenció de produir seda a la Nova Espanya, és que ja comptava, o esperava comptar properament, amb els mitjans tècnics i humans necessaris per engegar tal indústria. El 1522 coincideix amb la fi de la Guerra de les Germanies.

Tant és així que les autoritats municipals de Granada varen ordenar arrencar les moreres, no els “*morales*”, que des de 1520 s’hi estaven plantant en el seu terme, ordre emesa a les reunions de les Corts de Castella el 1537. Ordre sistemàticament incomplerta per la pressió que tenia la “*morera*” sobre el “*moral*” com a arbre imposat pels valencians, i també per murcians i sicilians, com a expansió del seu cultiu en aquells anys, pressió provocada per les normes de qual·litat valencianes que imposaven la seva tecnologia (33).

La conclusió és que la indústria sedera i vellutera de Nova Espanya, i dels demés llocs de les Índies i de la Castella on va arrencar en les primeres dècades del segle XVI té com a origen el Regne de València.

I totes les cròniques d’Índies, notícies, comentaris, etc, totes totes parlen sempre de “*moreras*”, i mai mai de “*morales*”. Evidentment que no són tractats de Botànica, però no és possible el que escrivien les cròniques s’equivoquessin sempre sempre d’espècie d’arbre. Eren gent amb cultura i dots d’observació i no la podien pifiar d’aquesta manera tan clara en tots els casos. Això és que l’arbre emprat per la indústria sedera americana era sempre l’arbre preferit pels valencians i no l’arbre preferit dels moriscos.

I totes les cròniques d’Índies, notícies, comentaris, etc, totes totes parlen sempre de “*moreras*”, i mai mai de “*morales*”. Evidentment que no són tractats de Botànica, però no és possible el que escrivien les cròniques s’equivoquessin sempre sempre d’espècie d’arbre. Eren gent amb cultura i dots d’observació i no la podien pifiar d’aquesta manera tan clara en tots els casos. Això és que l’arbre emprat per la indústria sedera americana era sempre l’arbre preferit pels valencians i no l’arbre preferit dels moriscos.

La indústria sedera i vellutera de la Nova Espanya, concloïm, va ser obra de valencians
!

NOTES

- (1) Instituto Tecnológico y de Estudios Superiores de Monterrey, Mèxic
http://www.mor.itesm.mx/-lssalced/mex_s16.html
- (2) Inca Garcilaso de la Vega, La Florida del Inca, Ed. Historia 16, Madrid, 1986 , p.566.
- (3) María Lourdes Díaz Trechuelo, Juan de Zumárraga, Gran Enciclopedia Real, Madrid, 1975, Tomo XXIII, p. 899-900.
- (4) Germán Navarro Espinach, Los orígenes de la sedería valenciana, siglos XV-XVI, Colecció Estudis, 14, Ajuntament de València, València, 1999.
- (5) Nota (4), p. 108.
- (6) Nota (4), p. 16.
- (7) Nota (4), p. 66-7.
- (8) Nota (4), p. 90.
- (9) Nota (4), p. 126.
- (10) http://www.valencity.es/htm/h_camseda.htm
http://www.valencity.es/htm/a_1on.htm
- (11) Nota (4), p. 135-7.
- (12) Nota (4), p. 255-63.
- (13) Nota (4), p. 265-71.
- (14) Nota (4), p. 55.
- (15) Nota (4), p. 240.
- (16) Nota (4), p. 242-3.
- (17) Nota (4), p. 64.
- (18) Ricardo García Cárcel, Las Germanías de Valencia, Edicions 62, S.A., Barcelona, 1981, p. 39-90.
- (19) Nota (18), p. 58-62.

(20) Nota (18), p. 139.

(21) Nota (18), p. 193-218.

(22) Nota (18), p.128.

(23) Sebastià García Martínez, Bandolers, corsaris i moriscos, Eliseu Climent editor, València, 1980, pàg. 72.

(24) Nota (4), p. 221.

(25) Nota (18), p. 193.

(26) Nota (18), p. 166.

(27) Nota (18), p. 205.

(28) Nota (18), p. 200.

(29) Nota (18), p. 208.

(30) Nota (18), p. 196.

(31) Nota (18), p. 195.

(32) Nota (4), p. 45.

(32b) Albert Masó, La seda que llegó de oriente, Mundo Científo, núm. 247, RBA Revistas, S.A., juliol 2003, p. 25.

(33) Nota (4), p. 65-6.